

فصل اول

مفاهیم و کلیات تحقیق

- مقدمه
- تعریف موضوع
- اهداف موضوع
- ضرورت و اهمیت تحقیق
- فرضیه های تحقیق
- فلسفه تحقیق
- سابقه تحقیق
- روش تحقیق
- محدودیت های تحقیق
- جامعه آماری تحقیق
- روشهای تجزیه و تحلیل اطلاعات
- تعریف مفاهیم و واژه‌گاه کلیدی

گمرک سازمانی است که در تجارت بین الملل و فرایند توسعه پایدار و همچنین تامین بخشی از منابع مالی کشور نقش کلیدی ایفا می کند. هر مبادله تجاری بین المللی حداقل مستلزم دوماداخله دولت ، یکی در صادرات و دیگری در واردات می باشد . بنابراین ، پرواضح است که چگونگی فعالیت گمرک تاثیر اساسی بر جریان کالاها در طول مرزهای بین المللی دارد . سابقه ظهور این پدیده و تعلق حقوقی بر مال التجاره بموازات پیشرفت جوامع و تحول در امر مبادلات و مناسبات اقتصادی بین ملتها به زمان تشکیل اولین نوع حکومت و دولت در این جوامع بر می گردد. عایدات ناشی از مبادلات در ابتدا صرفا بعنوان حق نظارت و حمایت حکومتها از کاروانیان و تجار و ایجاد زمینه مساعد در امر حمل و نقل کالا و عرضه و فروش آن مورد توجه بوده و از آنجا که این عایدات ضمن سهل الوصول بودن آن بخش عمده ای از خزانه دولتها را تامین می کرده بعنوان مالیات شناخته شده است بنابراین نقش و اهمیت گمرک از لحاظ اقتصادی و مالی نیز حائز اهمیت است ، چرا که بخش عمده ای از بودجه درآمدهای عمومی سالیانه کشور را تشکیل می دهد. تشکیلات گمرک در ایران ، سابقه ای دو هزار و سیصد ساله دارد و یکی از قدیمترین تشکیلات بازرگانی در ایران و جهان است و همین قدمت اهمیت انرا بخوبی نشان می دهد . گمرک بطور کلی به حقوقی که مال التجاره تعلق می گیرد ، گفته می شود و در زمان حاضر سیاست های دولت در زمینه صادرات و واردات کالا ، تشخیص و اخذ حقوق و عوارض گمرکی و سود بازرگانی ، مبارزه با قاچاق و تخلف های گمرکی ، کسب درآمدهای ارزی از طریق ترانزیت های کالای کشورهای مختلف از خاک جمهوری اسلامی ایران ، صنعت گردشگری و جمع آوری و انتشار آمارهای بازرگانی خارجی را شامل می شود . موارد فوق و توجه به این نکته که هر سال بطور متوسط بیش از ۱۴ میلیون (با احتساب اعضای خانواده هایشان ۲۴ میلیون نفر) از هموطنان ما با گمرک ایران سروکار دارند ، اهمیت و جایگاه سازمان گمرک را در کشور منعکس می کند

۲-۱- تعریف موضوع

رشد سریع تجارت ، کارآزموده شدن تجار و موضوعات متعدد و متغیری که گمرک با آنها روبروست ، وظیفه و عملکرد گمرک را بسیار پیچیده کرده است . {گمرک یک دستگاه نظارت وصول کننده درآمد برای خزانه کشور می باشد و پاسداری است برای کنترل واردات و حمایت صادرات و انحصارات هر کشور و وسیله ای برای پشتیبانی از مصنوعات داخلی و نظارت در بازرگانی خارجی . ماموریت اصلی سازمان گمرک ، اعمال سیاستهای اقتصادی و صنعتی دولت از طریق کنترل واردات و صادرات کشور می باشد که مسلماً اعمال این سیاستها می تواند سهم عمده ای در شکوفایی هر کشور ایفا کند.} (نشریه تخصص گمرک ، شماره ۴۲۸ ،) . {با تدوین سیاست تحول اقتصادی دولت ، و مشخص شدن راهبردهای خارجی ، وظایف گمرک جمهوری اسلامی ایران بیش از پیش سنگین شده است . چرا که تسهیل در صادرات و نیز واردات مواد اولیه جهت سرمایه گذاری های زیر بنایی مورد نیاز صنایع جایگزین آن ، ضرورت دگرگونی در نظام گمرکی کشور را اجتناب ناپذیر می کند و همانگی بیشتر آن را با شرایط اقتصاد جهانی ، مطرح می سازد . یکی از وظایف بسیار مهم گمرک انجام تشریفات گمرکی می باشد . تشریفات شاق گمرک علت شکایت همیشگی اهل تجارت بوده است . در بسیاری از نقاط دنیا این تشریفات به تدریج در طول سالها تکامل و بسط یافته اند و غالباً تلاش جدی برای ساده سازی و عقلانی کردن آنها انجام نگرفته است . در اغلب مواقع ، این تشریفات نقشی در اعمال موثر کنترلها ی گمرک ندارد} . (بهشتیان ، ۱۳۸۳) . عنایت به موارد بالا و با توجه به آن که در حال حاضر وصول مالیات و اخذ حقوق گمرکی در برنامه های اقتصادی کشور از اهمیت خاصی برخوردار است . لذا ایجاد تسهیلات و سرعت در عملیات ترخیص کالا از گمرکات کشور و همچنین ایجاد جلب اعتماد و رضایت ارباب رجوع گمرک که بخش اعظم مالیات ها را تامین می نماید باید مورد توجه قرار گیرد . به مناسبت نقش و اهمیت تعیین کننده گمرک در اقتصاد و دیگر حوزه های زندگی فردی و اجتماعی ، و به تبع آن به دلیل اهمیت و جایگاه گمرک غرب در بین گمرکات کشور، در این تحقیق سعی بر آن است که تشریفات گمرکی موجود جهت ترخیص کالا مورد بررسی قرار گرفته و مهمترین موانع احتمالی موجود در سر راه ترخیص کار آمد

کالا و شناسایی و تحلیل گردیده و در نهایت راهکارهایی جهت بهبود و تسریع عملیات ترخیص عملیات ترخیص کالا در گمرک مزبور ارائه گردد.

۱-۳- اهداف موضوع

در تحقیق حاضر اهداف زیر تعقیب می گردد.

۱- شناخت مراحل لازم مرتبط با امر فرایند ترخیص

۲- شناسایی موانع و مشکلات موجود در فرایند ترخیص کالا

۳- شناسایی سهم سازمانهای دیگر در فرایند ترخیص

۱-۴- ضرورت و اهمیت تحقیق

تلاش گمرک برای کاهش زمان ترخیص کالا کوششی مستمر است که از طرق گوناگون و با اتخاذ شیوه های مختلف صورت می گیرد . به عبارتی هم و غم مسئولان و مدیران ارشد گمرک آن است که فرایند انجام تشریفات گمرکی چه در داخل محوطه گمرک و چه خارج از آن حتی المقدور کوتاه شود و صاحب کالا بتواند با کمترین هزینه و حداقل صرف وقت ، محموله خود را صادر یا وارد کند . طبیعی است که در جهت تحقق این هدف موانع و مشکلاتی نیز وجود دارد، که این تحقیق در پی کشف علل و موانع این کار برآمده است

ادارات گمرک سه کارکرد بنیادین دارند که هدف نهایی آنها رشد و توسعه اقتصاد کشور می باشد که شناخت این کارکردها ، ضرورت وجود این ادارات و لزوم توجه به بهینه سازی ارائه خدمات این ادارات را نشان می دهد . این سه کارکرد عبارتند از :

الف : جمع آوری حقوق و عوارض گمرکی : علیرغم تمایل اکثر کشورهای جهان به آزاد سازی تجارت میان کشورها و کاهش یا حذف تعرفه هایی که کشورها بر واردات یا صادرات وضع می کنند , بسیاری از کشورها چشم به جمع آوری حقوق و عوارض گمرکی دوخته اند , برای انجام این عمل به وجود گمرک کارا و اثربخش نیازمند می باشند . در این راستا , برای افزایش درآمد ناشی از جمع آوری مالیات غیر مستقیم توسط گمرکات , صاحبان کالا باید به این درجه از اطمینان برسند که گمرک علاوه بر این که مانعی بر سر راه ورود کالا به کشور نیست , بلکه با ارائه خدمات با کیفیت , افزایش دقت , سرعت و تسهیل در تشریفات گمرکی , این مهم را به نحو احسن به انجام می رسانند .

ب - تنظیم فعالیتهای اقتصادی : گمرک نباید مانع مبادلات محسوب شود , بلکه باید به عنوان تنظیم کننده اقتصادی برای کمک به جهانی شدن پشتوانه اقتصادی تمام ملتها باشد . از این منظر ادارات گمرک از فعالیتهای اقتصادی , حمایت و به گسترش و رشد آن کمک می کنند. گمرکات حکم بازنگر و به عبارت دیگر , حکم یک میانجی مسئول پیدا می کنند که منصفانه بودن مبادلات را تضمین می کنند .

ج - حمایت از سرزمین ملی : سرقت اشیاء و میراث فرهنگی کشور و انتقال آنها به خارج از کشور , اشاعه فرهنگهای مغایر با اعتقادات و باورهای کشور های مختلف , تهدید مصرف کنندگان از نظر سلامتی , بهداشت تغذیه , وقتی مستلزم حمایت زیست محیطی و اجتماعی بوده که این نیز منوط به دخالت گمرکات می باشد .

با توجه به سه کارکرد فوق , ضرورت دارد که گمرک به منظور ارائه بهتر خدمات خویش , به بررسی موانع و مشکلات مربوط به ترخیص که آخرین مرحله از فعالیتهای گمرکی بوده پردازد و سعی در بهبود رویه های خود داشته باشد .

اهمیت این موضوع و همچنین علاقه مندی پژوهشگر با توجه به وظایف شغلی خود ضرورت انجام این پژوهش را آشکار می سازد.

۱-۵- فرضیه های تحقیق :

فرضیه اصلی :

وجود مراحل زائد در امر ترخیص کالا باعث طولانی شدن این فرایند می گردد.

فرضیات فرعی :

- ۱- عدم آموزش رویه های فنی به کارمندان گمرک روند ترخیص را کند می سازد.
- ۲- نبود تخصص کافی بین مراجعین و ترخیص کاران فرایند ترخیص کالا را کند می سازد
- ۳- وجود رویه ها و بخشنامه های متعدد و در حال تغییر روند ترخیص کالا را کند می سازد.
- ۴- عدم وجود تعامل و هماهنگی بین سازمانهای مرتبط با گمرک در جریان امور ترخیص مانع ترخیص سریع کالا می شود

۱-۶- قلمرو تحقیق

برای این که تحقیق از روش علمی برخوردار شود ، می بایستی حدود و شمول موضوع آن در حد امکان مشخص گردد، و با یقین یک محدوده منطقی با دقت لازم را اعمال نمود ، تا پژوهش از ارزش علمی قابل توجهی برخوردار گردد . لذا با توجه به اینکه این تحقیق از نوع تحقیقات موردی و زمینه ای است ، بررسی تحقیق از نظر موضوعی به بررسی موانع و مشکلات در کند بودن فرایند ترخیص ، از نظر مکانی به گمرک غرب تهران و از نظر زمانی به شش ماهه اول سال ۸۸ محدود شده است .

۱-۷- سابقه تحقیق

تحقیقاتی که تا کنون انجام گرفته، در رابطه با گمرک و نقش گمرکات در مبادلات بازرگانی است، در حالیکه پژوهش حاضر در پی شناسایی موانع و مشکلات فرایند ترخیص در گمرک است

۸-۱ - روش تحقیق

از لحاظ دسته بندی تحقیقات برحسب نحوه گردآوری داده ها (طرح تحقیق)، می توان این تحقیق را تحقیقی توصیفی دانست که از نوع پیمایشی بوده که به توصیف ویژگیهای جامعه آماری شامل ماهیت شرایط ، رابطه و چگونگی ارتباط بین آنها می پردازد . پیمایش عبارت از جمع آوری اطلاعات است که با طرح و نقشه و به عنوان راهنمای عملی توصیف ، پیش بینی و به منظور تجزیه و تحلیل روابط بین برخی متغیرها صورت می پذیرد. پیمایش روشی در تحقیق اجتماعی است که فراتر از یک تکنیک خاص در گردآوری اطلاعات است هر چند معمولاً در آن از پرسشنامه استفاده می شود ، اما فنون دیگری از قبیل مصاحبه ی ساختمند ، مشاهده و تحلیل محتوا ... هم به کار می رود { خاکی ، ۱۳۸۷ ، ۲۱۲ }

۹-۱- محدودیتهای تحقیق

- کمبود منابع علمی قابل استفاده
- محدودیت زمانی پژوهشگر
- نبود سوابق تحقیقاتی پیرامون موضوع پژوهش
- احتمال اینکه جواب پاسخ دهندگان جواب واقعی سوال نباشد .

۱۰-۱- جامعه آماری

" جامعه بزرگترین مجموعه از موجودات است که در یک زمان معین مطلوب ما قرار می گیرد" محدوده و فضای مطلوب ما جامعه های آماری را معین و مشخص می کند ، بنابراین تعریف جامعه آماری عبارت است از : (تعدادی از عناصر مطلوب مورد نظر که حداقل دارای یک صفت

مشخصه باشند) صفت مشخصه صفتی است که بین همه عناصر جامعه آماری مشترک و متمایز کننده جامعه آماری از سایر جوامع باشد. جامعه آماری مشترک و متمایز کننده جامعه آماری از سایر جوامع باشد. جامعه آماری به دو نوع تقسیم می شود: محدود و نامحدود. اگر جامعه مقادیر از تعداد محدود و ثابتی تشکیل شود و پایان پذیر باشد آن را محدود و در غیر این صورت، وقتی که جامعه از یک ردیف بی انتهای مقادیر تشکیل شده باشد، آن را نامحدود گویند. (دکتر عادل آذر و دیگران، ۱۳۸۱). در این پژوهش جامعه آماری محدود به کارکنان گمرک غرب تهران می شود. $N = 160$

۱-۱۱- نمونه آماری

انجام هر تحقیق عملی مستلزم صرف هزینه و زمان است، به همین دلیل امکان بررسی کامل جمعیت (جامعه) بصورت سرشماری وجود ندارد، لذا پژوهشگران با توجه به چنین واقعیتی در صدد بر می آیند که از طریق نمونه گیری، اطلاعات احتمالی را با استفاده از تحلیل داده های به دست آمده پیرامون نمونه به دست آورند و در نهایت از طریق تعمیم، این اطلاعات را به جامعه اصلی منتسب نمایند. در این پژوهش با مراجعه به جدول مورگان با توجه به جامعه آماری ۱۶۰ نفره نمونه آماری ۱۱۳ نفر می باشد.

۱-۱۲- روشهای تجزیه و تحلیل اطلاعات

با استفاده از مفاهیم آمار توصیفی چون جداول توزیع فراوانی، نمودار میله ای شاخص های مرکزی و پراکندگی و ضریب چولگی و کشیدگی به توصیف پرداخته شد. سپس با استفاده از مفاهیم آمار استنباطی داده ها مورد تحلیل قرار گرفتند. از آزمون مربع کای برای سنجش فرضیات و آزمون

فریدمن برای مقایسه و رتبه بندی مولفه ها و عوامل و آزمون کروسکال والیس برای سنجش تفاوت در رده های مختلف متغیر عامل استفاده شد.

۱-۱۳- واژه های کلیدی

گمرک^۱:

واژه گمرک از ریشه لاتین کومرسیوم^۲ آمده است، که معنی آن تجارت و مبادله کالا می باشد. این کلمه خود نیز مشتق از ریشه یونانی کومرکس^۳ به معنی حقوق متعلق به کالا می باشد، واژه گمرک در زبان انگلیسی کاستوم و در زبان فرانسه داوون^۴ نامیده می شود. گمرک تشکیلاتی است دولتی که عهده دار اجرای قوانین گمرکی، وصول حقوق و عوارض ورودی و صدور، انجام تشریفات واردات، ترانزیت و صادرات کالاها می باشد

ترخیص^۲

ترخیص به معنی تسویه حساب با گمرک پس از انجام تشریفات قطعی گمرکی است. در مقررات داخلی برخی کشورها، واژه ترخیص ناظر است بر کلیه یا قسمتی از تشریفات اداری (اعم از گمرکی یا غیر گمرکی مانند تشریفات بانک، اخذ مجوزهای لازم از سازمانها و ...) که به موجب آنها، اجازه خروج کالا از اماکن گمرکی صادر می گردد.

حقوق گمرکی^۳

حقوقی است طبق تعرفه گمرکی وضع شده و به اجناس هنگام ورود به قلمرو گمرکی یا خروج از قلمرو گمرکی تعلق می گیرد

1- customs 2 – clearance 3- customs duties

سود بازرگانی^۱ :

علاوه بر حقوق گمرکی و جوهی نیز تحت عنوان سود بازرگانی طبق مصوب هیات وزیران به استناد قانون انحصار تجارت خارجی ، قانون امور گمرکی و قانون مقررات صادرات و واردات از برخی کالاهای وارداتی اخذ می شود که به آن سود بازرگانی گفته می شود . فلسفه وضع سود بازرگانی جدا از حقوق گمرکی صرفاً به این لحاظ بوده که هر گاه دولت لازم بداند ، به منظور حمایت از تولیدات یا صنایع کشور ، میزان آن را تغییر دهد ، در حالی که اگر این وجوه کالا در قالب حقوق گمرکی وصول شود ، طبق قانون باید مجلس آن را تعیین کند . لذا هر تغییر احتمالی آن مستلزم انجام مقدمات و طی تشریفات متداول و صرف زمان نسبتاً زیادی خواهد بود . در حالی که این وجوه ممکن است هر سال محتاج تغییر باشد . لذا با تصویب هیات دولت ، این تغییر با سهولت انجام می گیرد

حقوق و عوارض صدوری^۲

عبارتست از حقوق گمرکی ، عوارض ، حق الزحمه و سایر هزینه هایی که در مورد صدور کالا وصول می شود .

عملیات ارزیابی

عبارت از تشریفات مربوطه به بازرسی کالا و انطباق آن با اظهار صاحب کالا به موجب اظهارات شفاهی و کتبی و این عملیات شامل معاینه ارزیابی مشخصات ظاهری بسته ها و محتوی آنها و همچنین ارسال نمونه ها به آزمایشگاه ، کارشناسی و تعیین ارزش کالا می گردد

قلمرو گمرکی^۱ :

قلمروی است که در آن قانون گمرک یک کشور بطور کامل اعمال می شود .
توضیح : علی القاعده قلمرو گمرکی یک کشور همان قلمرو ملی آن است که شامل سرزمین , دریا , فضای هوایی آن می شود , ولی ممکن است بعضی از قسمتهای قلمرو ملی جزو قلمرو گمرکی نباشد مانند مناطق آزاد یا آبهای بین خط ساحلی و مرز قلمرو یک کشور در دریا . قسمتهایی از قلمرو ملی یک کشور را که بدین ترتیب جزو قلمرو گمرکی آن نیست " بخش خارج از قلمرو گمرکی " می گویند . طبق توافق بین المللی قلمرو گمرکی یک کشور می تواند شامل بخش خارج از قلمرو گمرکی کشور . منطقه ای که بدین ترتیب جزو قلمرو گمرکی کشوری می شود " بخش داخل در قلمرو گمرکی " نامیده می شود

اظهارنامه گمرکی^۲ :

عبارتست از هر اظهار یا اقدامی راجع به اطلاعات خاص مورد نیاز گمرک , به هر شکل که توسط گمرک توصیه شده یا مورد قبول واقع شود .

اظهار کالا در گمرک ممکن است به طرق زیر انجام پذیرد :

۱ - اظهار شفاهی (مثلا در مورد کالاهای همراه مسافر)

۲ - استفاده از کانال های سبز و قرمز

۳ - اوراق و فرمهای چاپی

۴ - کارت های چاپ شده یا پانچ شده

قانون گمرکی منظور از اظهار را ذکر اوصاف و مشخصات کامل کالا در اظهارنامه تسلیمی به گمرک تعریف کرده است بطوریکه با توجه به آن اوصاف و مشخصات , کالای اظهار شده از غیر آن کاملاً متمایز گردد

1- Customs territory 2 -customs delration

صاحب کالا در گمرک^۱:

صاحب کالا از نظر گمرکدر مورد کالای بازرگانی کسی است که نسخ اصلی اسناد خرید یا حمل به نامه او صادر شده و از طرف بانک مهر شده و حواله ترخیص نیز به نام او باشد . و یا اسناد مهر شده مزبور به نام وی ظهر نویسی و صحت امضاء واگذارنده از طرف مقام صلاحیتدار گواهی باشد .

قانون امور گمرکی^۲

قانون امور گمرکی ، مشتمل بر ۶۰ ماده می باشد ، که در خرداد ۱۳۵۰ به تصویب رسیده و هم اکنون با اصلاحات جزئی که در متن برخی مواد آن به عمل آمده در گمرکات کشور ما اجرا می گردد .
آئین نامه اجرائی این قانون ۳۹۷ ماده دارد . که در آن رویه های مختلف گمرکی در خصوص واردات ، صادرات ، تشریفات گمرکی ، ارزیابی ، ترخیص ، تخلفات ، قاچاق گمرکی ، اختلافات گمرکی و سایر مسائل مرتبط به مسائل گمرکی تشریح گردیده است .

تشریفات گمرکی^۳

عبارت از کلیه عملیاتی است که باید توسط شخص ذینفع انجام گیرد تا مقررات قانونی و آئین نامه ای در رابطه با کنترل افراد در مرز گمرکی و ترخیص اثاثیه ، کالاها و وسائط نقلیه در موقع ورود ، صدور و ترانزیت که گمرک مسئول اجرای آن است به مورد اجرا گذاشته شود.

1-owner of the goods 2 - custom law 3 - customs formalities

فصل دوم

مروری بر ادبیات موضوع

بخش اول

- مقدمه
- آشنایی با سازمان جهانی گردشگری و نقش آن در جامعه
- اقدامات گردشگری جمهوری اسلامی ایران در زمینه تسهیلات تجاریت خارجی
- تعریفات گردشگری
- آسکودر

در بخش اول این فصل که به آشنایی با گمرک و تشریح وظایف این سازمان پرداخته شده است، به چهار قسمت تقسیم گردیده، گفتار اول به آشنایی با سازمان گمرک و نقش آن در جامعه اختصاص یافته شده است. گفتار دوم: اقدامات گمرک جمهوری اسلامی ایران در زمینه تسهیلات تجارت خارجی، گفتار سوم به تشریفات گمرکی و گفتار چهارم در مورد آسیکودا بحث شده است. در بخش دوم بهبود فرایندها و توسعه سازمانی مورد بحث و بررسی قرار گرفته است.

گفتار اول

آشنایی با سازمان جهانی گردشگری و نقش آن
در جامعه

اهمیت گمرک و نقشی که در نظام اقتصادی کشورها ایفا می نماید، هر روز بیش از پیش مورد توجه سیاست گذاران اقتصادی قرار می گیرد. در نظام پیچیده بین المللی و در شرایطی که پیشرفتهای بدون وقفه در عرصه های مختلف علمی و صنعتی، همواره در حال ایجاد تغییرات در مناسبات اقتصادی، سیاسی، علمی و فرهنگی بین کشورها است، نقش گمرک تنها به اعمال سیاستهای بازرگانی بعنوان مرزبان اقتصادی و تامین کننده بخشی از درآمدهای دولت، خلاصه نمی شود. گمرک بعنوان یکی از اهرم های تسریع کننده روند توسعه، در سرمایه گذاری، حمایت از صنایع نوپای داخلی، انتقال دانش فنی، تنظیم عرضه و تقاضا، تثبیت قیمتها، ایجاد تعادل در تراز پرداختها، ایجاد اشتغال و سایر عوامل تسهیل کننده رشد و توسعه اقتصادی، اجتماعی، و فرهنگی، تاثیر به سزائی دارد.

گمرک و تعرفه گمرکی بعنوان ابزاری در جهت تنظیم و تکمیل سیاست های مالی دولت ها عمل نموده و از این طریق اثرات غیر قابل انکاری بر متغیرهای اقتصادی، می گذارد. همچنین گمرکات با ایجاد تسهیلات در مبادلات تجاری (واردات - صادرات - ترانزیت و غیره) نقش مهمی در ایجاد تفاهم های سیاسی و فرهنگی بین کشورها، در سطح جهانی و منطقه ای، برعهده دارند. مبارزه با قاچاق کالا و ممانعت از ورود کالاهائی که در تعارض با فرهنگ، شئون ملی و بالاخره سیاستهای اقتصادی است، از دیگر اثرات حاکمیت گمرکی، محسوب می شود. از این رو همواره با پیشرفت جوامع، بر اهمیت نقش و جایگاه گمرک در نظام اقتصادی کشورها، افزوده می گردد. از طرف دیگر شواهد تاریخی و بررسی های علمای علم اقتصاد، نشان می دهد که استقلال و حاکمیت اقتصادی کشورها، ارتباط تنگاتنگ و مستقیمی با اقتدار و حاکمیت گمرکی آنها دارد. بنابراین برای رسیدن به اقتصادی سالم و نیرومند، سازمان گمرکی سالم و مقتدر مورد نیاز است. (گزارش شماره ۶۴ گمرک، ۱۳۷۹). گمرک ایران به عنوان یک سازمان حاکمیتی قصد دارد در کنار تجهیز و تقویت امکانات سخت افزاری در بخش های عملیاتی، طرح ها و برنامه های نرم افزاری را با هدف ارتقای کیفیت خدمات و تسهیلات گمرکی توسعه دهد و به بیان دیگر سطح خدمات خود را از نظر کیفی و

کمی به حد استانداردهای بین المللی برساند . طرح هایی مانند آسیکودای جهانی و پنجره واحد تجاری , نمونه هایی هستند که می توانند به بهبود خدمات گمرکی به تجار و بازرگانان کمک کرده و زمینه را برای رشد فعالیت های تولیدی و تجاری در کشور مساعد تر کنند.(نشریه تخصصی گمرک , ۱۳۸۸ , ۴۹۸). گمرک جمهوری اسلامی ایران به عنوان " امین دولت و خدمتگزار مردم " با درک عمیق ضرورت بهره گیری از استعدادها و منابع خدادادی کشور در جهت توسعه پایدار و اقتصادی بدون اتکاء به درآمدهای حاصل از صدور نفت خام , کلیه تلاشهای خود را معطوف تسهیل و تسریع تحقق اهداف توسعه ای کشور و اتخاذ تمهیدات مناسب جهت حداکثر بهره برداری از موقعیت ممتاز جغرافیائی کشور در زمینه ترانزیت کالا و استفاده مطلوب از مزیت های نسبی که میتواند در توسعه صادرات کالاهای غیر نفتی به کار گرفته شود , می نماید . در این راستا با در نظر داشتن اهداف کلی نظام و با اجرای دقیق سیاست ها و خط مشی ها بازرگانی خارجی کشور , همواره اتخاذ تدابیر و ارائه پیشنهادات لازم به منظور رفع موانع و مشکلاتی که فرا راه امور گمرکی و بازرگانی خارجی کشور قرار دارد , در دستور کار گمرک ایران قرار دارد . { گزارش شماره ۶۴ گمرک , ۱۳۷۹ }

تاریخچه

واژه گمرک که معادل آن در زبانهای انگلیسی و فرانسه به ترتیب کاستوم^۱ و داون^۲ آمده است بنا بر مشهور محققین و مورخین مشتق از کلمه لاتین کومرسیوم^۳ به معنی تجارت و مبادله کالا بوده (همان کلمه ای که در زبان انگلیسی و فرانسه به عنوان کومرکس^۴ معمول گردیده است) که خود این کلمه یعنی کومرسیوم مشتق از ریشه یونانی (کوم مرکس)^۵ به معنی حقوق متعلق به کالا و مال التجاره می باشد . علامه فقید دهخدا در گنجینه لغتنامه خویش راجع به واژه اخیر کوم مرکس چنین نقل نموده است : "..... به اعتقاد بعضی نویسندگان پس از فتح قسطنطنیه توسط دولت عثمانی واژه

1-customs 2 - douane 3- commercium 4- commerce 5 - cummerx

کوم مرکس از زبان یونانی اخذ و با تلفظ ترکی " کومروک " مورد استفاده قرار گرفت و متعاقب آن در زبان فارسی وارد شد بطوری که ظاهراً کلمه " گمرک " برای اولین بار در ضمن معاهدات نادرشاه با سلطان محمود خان اول پادشاه عثمانی در سال ۱۱۵۹ ذکر گردیده و مفهوم آن همان حقوقی است که بر کالا یا مال التجاره تعلق میگیرد. " (لغتنامه دهخدا - ۴۱۹). سابقه گمرک نه تنها از لحاظ پیدایش واژه مذکور بلکه از لحاظ وجود تشکیلاتی برای دریافت حقوق متعلق بر مال التجاره به قبل از این تاریخ باز می گردد ، تا آنجا که با تشکیل اقوام و ملل و بوجود آمدن دولتها و حکومتها در داد و ستد بین آنها برای دریافت حقوق متعلقه بر کالاهای موضوع مبادله بین آنان ضوابط و تشکیلاتی برقرار و دائر بوده است . علامه دهخدا در لغتنامه به نقل از پروفیسور راولینسون مستشرق معروف انگلیسی وجود تشکیلات اداری همانند اداره گمرک در زمان اشکانیان را اشاره می نماید که این اداره و شعب آن در مرزها با ثبت آمار واردات در دفاتر مخصوص حقوق معینی از واردات دریافت می کردند و برعکس صادرات کالا از کشور از حقوق گمرکی یا هر نوع عوارض دیگر معاف بوده است . در سایر کشورهای بزرگ آن زمان چون یونان قدیم و یا امپراطوری روم نیز حقوق گمرکی بر اساس درصدی از قیمت واردات دریافت می گردید . در زمان ساسانیان تشکیلات گمرکی بنام " دیوان " موسوم بوده که بعدها اعراب نیز همین کلمه را برای ادارات مامور وصول مالیات خود انتخاب نمودند . کلمه داوون^۱ بمعنی گمرک معمول در زبان فرانسه متخذ از کلمه " دیوان " یعنی تشکیلات اداری مامور وصول حقوق گمرکی بر مالا التجاره می باشد که در زمان ساسانیان استعمال آن مرسوم بوده است . مقابل معنی داوون در لغتنامه " لاروس " با اشاره به لغت " دیوان " زبان فارسی ماخذ این واژه را معرفی نموده است . بنابراین سابقه " گمرک " و تشکیلاتی برای وصول حقوق گمرکی بر مالا التجاره به زمانهای دور باز می گردد و پدیده ای نومحسوب نمی شود . بطوری که در آثار محققین و مورخین در این خصوص بسیار اشارت رفته و نمونه های فراوانی نقل گردیده است . در مقابل واژه مزبور مندرج در صفحه ۴۱۹ لغتنامه دهخدا منعکس می گردد : " در عهد نامه خسرو پرویز با یوستی نیانوس^۲ " در ماده سوم عهد نامه آمده است که تجار ایرانی و رومی همچنانکه از اعصار

قدیم تا آن تاریخ به سوداگری مشغول بوده اند ، از آن پس هم می تواند به تجارت هر قسم متاع پردازند ، اما کالای آنان باید از دوائر معمولی گمرک بگذرد . در ماده چهارم مقرر شده که نمایندگان ورسولان رسمی هر یک از متعاهدین در سرزمین طرف حق استفاده از اسبان چاپار دارند و می توانند بدون مانع و بی پرداخت عوارض گمرکی تمام اجناس را که همراه دارند وارد خاک دیگری بنمایند . پس از هجوم عربها وفتح ایران خلیفه دوم مقررات گمرکی را در تمام ممالک مفتوحه برقرار نمود بدین طریق که از کالاهای متعلق به یهود و نصاری از هر بیست درهم یک درهم و از سایرین از هر ده درهم یک درهم حقوق و عوارض اخذ می کردند(لغتنامه دهخدا ، ۳۰۳).ابن حوقل می گوید : (در عهد عباسی) هر سالی یک میلیون درهم از کالاهای صادره از آذر بایجان به نواحی ری باج می گرفتند . و این کالاها بیشتر برده و چهار پا و گوسفند و اجناس دیگر بود . در دوره های بعد در ایران بیشتر رویه تجارت آزاد مرسوم بوده است .از زمان صفویه به بعد از کالاهای واره به کشور حقوق و عوارضی بنام " فرضه " گرفته میشده است . عوارض گمرکی کالاهای وارده از طریق خلیج فارس به کیفیت بهای آنها تعیین میشده است . منتها چون دولت قادر به نظارت دقیق در اخذ حقوق گمرکی نبوده از زمان شاه سلیمان ۱۰۸۵ هـ - ق (۱۶۷۴ میلادی) گمرک به اجاره داده شد و این ترتیب بیش از دوقرن تا ورود رایزنان بلژیکی در ایران ادامه داشت . در سنه ۱۲۷۷ شمسی اجاره گمرک لغوشد . علت اصلی الغاء این بود که بموجب عهد نامه ترکمنچای مقرر شده بود ، از کالاهای وارده از روسیه تزاری فقط پنج درصد بها به عنوان حقوق گمرکی اخذ شود . و سه سال بعد ، سایر دول نیز به عنوان دول کامله الوداد ، از مزایای مزبور شروع به استفاده کرده بودند و در واقع حقوق گمرکی در ایران به طور یکنواخت بر اساس پنج درصد استوار گردیده بود بدون آنکه با دولت ایران معامله شده باشد ، بعدا که دولت ایران مبادرت به استقراض از روسیه وانگلستان نمود و درآمدهای گمرکی شمال و جنوب گروگان (وثیقه) این وامها قرار داده شد ، به منظور جلوگیری از حیف و میل درآمدهای گمرکی و با توجه لزوم رعایت موازنه سیاسی ، دولت ایران از زمان مظفرالدین شاه و صدارت امین الدوله مبادرت به استخدام مستشاران بلژیکی نمود ، بنا به پیشنهاد رئیس هیئت مزبور که عنوان وزیرل گمرکات یافته بود وفرمان شاه به تاریخ ۱۸ ذیحجه ۱۳۱۸ قمری اجاره گمرکخانه ها و وصول

عوارض داخلی از قبیل حقوق راهدارای و قپاندارای ملغی و مقرر شد از بهای اجناس وارده به ماخذ پنج درصد و با ضافه از هر با رچهل من تبریز بیست ودوشاهی از ماری دریافت گردد . پس از استقرار مشروطیت عنوان وزارت از رئیس مستشاران بلژیکی سلب شد و اداره کل گمرک تحت نظارت وزارت دارائی قرار گرفت . از آنچه گذشت معلوم شد که گمرک و تشکیلات گمرک درایران سابقه ممتد ودور و درازی داشته و تقریبا در همه ادوار گمرک بخش از مالیه و آنچه تحت عنوان " گمرک " یا حقوق بر مال التجاره می خوانیم نوعی مالیات غیرمستقیم بوده که از واردات دریافت میشده است . (بنایی , ۱۳۶۷)

۲-۱-۲- تعریف بین المللی گمرک

تعریف گمرک بعنوان یک اصطلاح بین المللی از زبان شورای همکاری گمرکی بشرح زیر آمده است :

۱- گمرک : یعنی سازمان دولتی که بخصوص مسئول اجرای قوانین مربوط به ورود و صدور می باشد . این اصطلاح به هر یک از قسمت های سازمان گمرک ویا ادارات اصلی با تابعه آن نیز اطلاق می شود .

۲- گمرکی : این اصطلاح بطور صفت در مورد مامورین گمرک , حقوق و نظارت بر ورود یا صدور کالا و یا هر امر دیگری که در حدود عملیات گمرکی بکار می رود همچون (مامور گمرک , حقوق گمرکی , اداره گمرک , اظهارنامه گمرکی)

تبصره : اصطلاح گمرک معمولا یعنی اداره مرکزی گمرک (اداره کل گمرک) که تحت نظر یک رئیس کل اداره میشود و تعدادی ادارات اجرائی که بطور کلی به سرویسهای داخلی و خارجی تقسیم میشوند نیز جز آن میباشد . اداره مرکزی در کلیه کشورها رابطه بسیار نزدیک با خزانه داری دارد اگرچه وضع حقوق وتابعیت آن از دستورهای خزانه داری در مورد اجرای وظایف در کشورهای مختلف اختلاف زیاد دارد . (بنایی , ۱۳۶۷)